

Lausunto

VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024–2027

Väestöliitto kiittää mahdollisuudesta lausua Luonnoksesta valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaan (VANUPO) 2024–2027.

Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO) on lakisääteinen valtioneuvoston nelivuotiskausittain hyväksymä poikkihallinnollinen ohjelma, jonka tavoitteena on edistää nuorten kasvu- ja elinoloja sekä linjata nuorisotyötä ja -toimintaa. Vuosille 2024–2027 valmisteltavan VANUPO:n teemana on nuorten hyvinvoinnin vahvistaminen laaja-alaisin toimenpitein.

Tällä hallituskaudella VANUPO-ohjelma toteuttaa lisäksi Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjausta ”Hallitus laatii laaja-alaisen toimenpideohjelman nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. Vahvistetaan moniammatillista työtä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi”.

Väestöliitto kiinnittää huomiota mm. turvallisen harrastamisen mahdollistamiseen kaikille nuorille, ennaltaehkäisevään työhön matalankynnyksen palveluiden avulla nuorten hyvinvoinnin tukemiseksi sekä maksuttoman ehkäisyn ja seksuaaliterveyspalveluiden saatavuuteen nuorille ja digihyvinvoinnin teemaan nuorten digilaitteiden käytössä ja sosiaalisissa suhteissa.

Ohjelman valmistelun ja kokonaisuuden arvioinnissa Väestöliitto yhtyy Allianssin lausunnossaan esittämään ehdotukseen siitä, että hallitusohjelman mukainen toimenpideohjelma irrotetaan ohjelmasta ja että se valmistelu käynnistetään pikaisesti esimerkiksi nuorisoasioista vastaavan ministerin nimittämässä asiantuntijatyöryhmässä.

Väestöliitto tukee myös Allianssin ehdotusta siitä, että VANUPO:n valmisteluprosessia tarkastellaan ja se uudistetaan kuluvan hallituskauden siten, että ohjelma on aikataulullisesti ja laadullisesti mahdollista laatia hallitusohjelman linjausten mukaiseksi, nuorten hyvinvoinnin ja nuorisotyön kehittämistä hallituskauden aikana todella ohjaavaksi asiakirjaksi.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Tavoitteen 2. Jokaisen nuoren pääseminen harrastuksen pariin matalalla kynnyksellä on kannatettava tavoite. Tämän tulisi kuitenkin koskea nuoria kaikissa ikäryhmissä. Mielekkään harrastuksen löytyminen jokaiselle nuorelle tukee nuorten hyvinvointia ja osallisuutta. Väestöliitto huomauttaa, että samalla harrastamisen tulee olla kaikille nuorille turvallista. Harrastamisen Suomen mallissa tulisivin olla näkökulma myös harrastustoiminnan psykososiaalisesta turvallisuudesta. Erityistarpeisten nuorten ja harrastamisen turvallisuuden varmistaminen vaatii harrastustoimijoilta myös erityisosaamista kohtaamisesta, häirinnän, kiusaamisen, väkivallan ja epäasiallisen käytöksen ennaltaehkäisystä ja puuttumisesta.

Olemassa olevia malleja ja materiaaleja tulee hyödyntää laajasti harrastusten turvallisuuden takaamisessa, malleista ja materiaaleista esimerkkinä on Väestöliiton Et ole yksin -toiminta. Harrastamisen jatkuvuuden tukemisen kannalta olennaista on, että harrastustoimintaa järjestävillä tahoilla on osaamista psykososiaalisesti turvallisen toimintaympäristön rakentamisesta ja vaalimisesta, häirintään, kiusaamiseen ja väkivaltaan puuttumisesta.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Tavoite 5: Mielekäs vapaa-ajan toiminta vahvistaa nuorten mielen hyvinvointia

Tavoitteissa ja toimenpiteissä tulee ottaa huomioon kiusaamisen ja syrjinnän näkökulma harrastustoiminnassa, tämä puuttuu toimenpideluonnoksesta nykyisellään kokonaan. Mielekkään vapaa-ajan, mielen hyvinvoinnin ja liikkumisen kannalta keskeistä ei ole vain ohjata ja kannustaa nuoria liikuntaharrastusten pariin. Ohjattuja harrastusmahdollisuuksia tarjoavien tahojen on oleellista myös vahvistaa harrastusta ohjaavien aikuisten osaamista turvallisen harrastusympäristön turvaamisessa. Harrastuksissa toimivilla aikuisilla tulee olla keinoja ja toimintamalleja kiusaamisen, häirinnän, väkivallan ja muun epäasiallisen käytöksen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen. Väestöliiton Et ole yksin -toiminta kouluttaa urheilutoimijoita turvallisemman toimintaympäristön rakentamisesta. Vastaavaa toimintaa tulisi saada myös muuta harrastustoimintaa järjestäville tahoille. Et ole yksin -toiminta tarjoaa myös nuorille harrastajille väylän keskustella mahdollisesta koetusta häirinnästä, kiusaamisesta ja väkivallasta luottamuksellisesti toiminnan ulkopuolisen tahon kanssa matalalla kynnyksellä. Hallitusohjelmassa sekä hallituksen tiedonannossa on mainittu Et ole yksin -toiminnan laajennus koskemaan nykyistä laajemmin harrastustoimintaa.

Myös nuorten tietoisuutta häirinnästä, väkivallasta, kiusaamisesta ja epäasiallisesta käytöksestä on lisättävä, madallettava kynnystä kertoa kokemuksista toimintaa vetäville aikuisille, ja vahvistettava nuorten omia keinoja puuttua tilanteisiin.

Digitaalinen hyvinvointi koskettaa myös nuoria. Nuorten digihyvinvointia tulisi tarkastella laajemmalla näkökulmalla kuin vain ruutuajan vaikutuksella liikkumisen määrään.

Vaikutukset sosiaaliin suhteisiin sekä nuorten osallisuuteen tulee nostaa esiin.

Digitaalisen hyvinvoinnin tiekartta ja sen toimeenpano tulisi huomioida VANUPOssa (VN TEAS 2020 43).

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

Tavoite 7: Nuorten turvallisuuden tunne ja turvallisuus vahvistuvat -toimenpiteissä tulisi ottaa huomioon nuorten häirinnän, kiusaamisen ja seksuaalisen väkivallan ennaltaehkäiseminen. Et ole yksin -toiminta tulisi jalkauttaa kaikkeen harrastustoimintaan liikunta ja urheiluharrastuksen lisäksi.

Hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen, kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ennaltaehkäisemiseen sekä mielen hyvinvoinnin tukemiseen liittyvä pedagoginen osaaminen ei tulisi olla osa vain formaalien koulutus- ja kasvatustahojen täydennyskoulutusta. Psykososiaalisesti turvallisen ympäristön vahvistamisen osaaminen tulisi olla keskeistä kaikkia nuoria kohtaavilla aikuisilla opetushenkilöstöstä harrastuksen ohjaajiin. Turvallisuuden tunteen vaaliminen tulisi olla kaikkia lapsia ja nuoria kohtaavien tahojen johdonmukaista yhteistyötä.

Tavoite 8: Yhteisöllisyyttä, yhdenvertaisuutta ja resilienssiä nuorten elämässä tuetaan

Et ole yksin -palvelun rahoituksen turvaaminen ja sen laajentaminen kaikkeen harrastustoimintaan mahdollistaa nuorten kohtaamisen ja kouluttamisen syrjinnän, rasismien, häirinnän ja väkivallan tunnistamiseksi ja niistä puhumisen kynnyksen madaltamiseksi. Väestöliitto korostaa, että tiedon lisääminen kiusaamisesta, häirinnästä ja väkivallasta mahdollistaa nuorille omien rajojen tunnistamisen sekä tuo heille keinoja puuttua kohtaamiinsa tilanteisiin. Samoin syrjinnän, rasismien, häirinnän ja väkivallan tunnistaminen ja mahdollisuus matalankynnyksen keskusteluapuun kokemastaan tulisi turvata nuorille. Väestöliiton Et ole yksin -toiminta on yksi esimerkki tämänkaltaisesta toiminnasta.

Väestöliitto muistuttaa, että nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia tukevat laadukkaat seksuaaliterveyspalvelut, nuorten maksuton ehkäisy (alle 25-v) ja matalankynnyksen anonyymit palvelut. Nuorten seksuaalisen hyvinvoinnin tukeminen ja ennaltaehkäisevä työ on nuorten mielenterveyden ja hyvinvoinnin kannalta. Seksuaalinen hyvinvointi tukee mielenhyvinvointia. Matalankynnyksen palveluissa kyetään tarjoamaan tukea ja tekemään

ennaltaehkäisevää työtä seksuaalisuuden teemoissa. Esimerkkeinä toimivista matalankynnyksen palveluista Väestöliiton matalankynnyksen palvelut sekä Keski-Suomen hyvinvointialueen digitaaliset palvelut seksuaalisuudesta.

Ohjelmassa ennaltaehkäisyn toimia ei ole avattu ja konkretia uupuu. Nuorten maksuton ehkäisyn toteutuminen kattavasti koko maassa sekä matalankynnyksen palvelut mm. seksuaaliseen hyvinvointiin liittyen ovat konkreettisia ennaltaehkäiseviä palveluita.

Osa hyvinvointialueista on luopunut maksuttoman ehkäisyn jatkosta alle 25-vuotiaille, koska palvelua ei lakisääteisesti vaadita. Huonoin tilanne on esimerkiksi Etelä-Karjalassa, jossa maksutonta ehkäisyä ei tarjota nuorille enää ollenkaan. Nuoret ovat eriarvoisessa asemassa riippuen asuinpaikkakunnastaan. Raskauden ehkäisykäytien lomassa nuorten kanssa voidaan antaa hedelmällisyysneuvontaa, jotta nuorilla olisi tietoa omien valintojen vaikutuksesta hedelmällisyyteen.

Maksutonta seksuaalineuvontaa ei ole tasavertaisesti saatavana hyvinvointialueilla matalalla kynnyksellä. Ajankohtainen tieto nuorille seksuaalisuudesta on tärkeää ja samalla nuoria kohtaavien ammattilaisten seksuaalikasvatustaitojen parantaminen ja kasvatust materiaalien saatavuus on oleellista, mm. koulujen resurssit ovat hyvin rajalliset materiaalien suhteen.

Painopisteet nuorisoalan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

Osaamiskeskusmallin vaikuttavuuden ja systeemin toimivuuden arviointi tulisi toteuttaa.